

Reparation med form eller funktion i fokus – två möjliga perspektiv inom interaktionell lingvistik

SOFIE HENRICSON & CAMILLA LINDHOLM

1 Introduktion

Vi deltar i projektet *Syntax of spoken Swedish and German*, där forskarlag från universitetet i Freiburg och Helsingfors jämför svenskt och tyskt talspråk ur ett syntaktiskt perspektiv.¹ Syftet med vår delstudie inom detta projekt är att göra en kontrastiv talspråksstudie i självreparation i tyska och svenska prepositionsfraser.² I förevarande artikel kommer vi däremot inte att koncentrera oss på resultaten av vår studie, utan vill framför allt lyfta fram metodologiska frågor som har väckts inom detta komparativa projekt. Resultaten från den tysk-svenska studien kommer att presenteras i en artikel, där också många av de metodologiska frågor som tas upp i förevarande artikel diskuteras (Lindholm m.fl. u.u.).

Självreparationer, där talaren reparerar något i sitt eget tal, initieras ofta innan den enhet (ett ord, en fras, en sats) som ska repareras är färdig. En del enheter är starkare sammanhållna än andra och dessa s.k. fasta enheter är talarna speciellt benägna att bevara som helheter. Då en fast enhet påbörjats orienterar sig deltagarna därför mot att den också fullföljs; en initiering innebär därmed en stark projektion mot att slutföra denna enhet. För svenskt talspråk har bland annat prepositionsfraser ansetts utgöra en fast och orienterbar enhet (Bockgård 2003:73, Lindström 2008:170–171).

Då en talare producerar en preposition i ett yttrande, skapas således förväntningar om en pragmatiskt och semantiskt lämplig rektion³, men denna rektion är inte grammatiskt definierad. I tyskan styr prepositionen ofta valet av kasus

¹ Projektresorna har finansierats av DAAD och FA och projektet leds av prof. Jan Lindström i Helsingfors och prof. Peter Auer i Freiburg.

² Våra tyska samarbetsparter inom delstudien är prof. Karin Birkner (Universitetet i Bayreuth) och Martin Pfeiffer (Universitetet i Freiburg).

³ Rektionen är den nominala bestämningen till prepositionen (se SAG 3:§ 1–9).

och därtill är det vanligt att prepositioner och artiklar klitiserar, t.ex. *in dem > im* (Fox m.fl. 2009:285). Därför projicerar den tyska inledningen en grammatiskt mer preciserad fortsättning vad gäller kasus, numerus och genus. Detta ger anledning att anta att prepositionsfrasen i tyskt talspråk uppfattas som en även starkare sammanhållen enhet än i svenskt talspråk. I den kontrastiva engelsk-hebreisk-tyska studien av Fox m.fl. (2009:278) påvisas ett starkare band mellan preposition och nominalfras i tyskan än i engelskan. I den tyska delstudien ingick inga fall där talaren enbart skulle ha ersatt artikeln, utan talaren gick alltid tillbaka till prepositionen. Bland annat utifrån dessa utgångspunkter lyftes prepositionsfrasen fram som en potentiellt intressant utgångspunkt under Freiburg-Helsingfors-projektets datasessioner.⁴

Som projekttiteln *Syntax of spoken Swedish and German* antyder, är form den givna utgångspunkten för samarbetet. I ett tyskt-svenskt perspektiv kan form också ses som ett rimligt fokus. I närliggande kulturer kan de kommunikativa mönstren i många fall antas sammanfalla, medan upptäckten av olikheter i form kan leda till ny kunskap om respektive språkssystem. Tidigare forskning har visat att reparation är en gemensam kommunikativ resurs för talspråk överlag, men en resurs som också anpassar sig till det enskilda språkssystemet (Egbert 1996:587). Studier av hur självreparationer utförs i många olika språk har visat att typologiska skillnader, såsom ordföljd och morfologisk komplexitet, verkar ha stor inverkan på reparationsmönstren (Fox m.fl. 2009:248, 286).

2 Material

Det tyska och det svenska materialet har valts så att de består av liknande interaktionella situationer, nämligen intervjuer och läkare-patientsamtal. Den svenska exempelsamlingen är excerperad ur följande korpusar: Interaktion i en institutionell kontext (INK, Helsingfors), Gymnasisters språk- och musikvärldar (GSM, Göteborg), Språk och attityder bland helsingforssvenska ungdomar (HUSA, Helsingfors), Language Dynamics and Management of Diversity (DYLAN,

⁴ Prepositionsfrasen kan förefalla vara en abstraherad grammatisk och framför allt skriftspråklig enhet och därmed en ovanlig utgångspunkt för en studie i samtalspråk. Som vi redan konstaterat har den ändå visat sig vara en orienterbar enhet i talspråk och är därför en relevant form att studera.

Helsingfors). Även modererade gruppsamtal har i det här sammanhanget räknats som en form av intervjuer. Se närmare materialbeskrivningar i slutet av artikeln.

3 Syfte och frågeställningar

Den interaktionella lingvistikens är en gemensam infallsvinkel inom vårt projekt. Metoderna i den interaktionella lingvistikens är samtalsanalytiskt inspirerade, men inom den här nyare inriktningen ägnas språket mera uppmärksamhet (Lindström 2006). Inom den här traditionen finns det två alternativa tillvägagångssätt (Selting & Couper-Kuhlen 2001:3, Lindström 2006). Den ena möjligheten är att utgå ifrån en interaktionell uppgift eller kommunikativ handling, för att därefter studera vilka språkliga medel som används för att utföra handlingen. Den andra möjligheten är att utgå ifrån en språklig enhet och utforska hur den används i interaktionen. Den interaktionella lingvisten kan därmed inleda analysen med funktionen och därifrån gå vidare till den språkliga formen eller också tvärtom, välja att gå från form till funktion. Även om båda alternativen framställs som möjliga anses det vara mera prefererat att utgå ifrån funktionen (Lindström 2008:34). Den ena vägen leder inte heller till samma resultat som den andra (Hakulinen & Selting 2005:10, Lindström 2006).

Vårt syfte med det här inlägget är att utifrån den svenska delstudien diskutera och demonstrera hur valet av antingen form eller funktion påverkar forskningsprocessen i alla dess faser. Vi frågar oss därför vilka konsekvenser en utgångspunkt i endera form eller funktion har på

1. exempelsamlingen
2. metoderna
3. resultaten.

4 Tre steg i forskningsprocessen

Reparation är ett paraplybegrepp som omfattar en mängd olika praktiker, som i sin tur tar sig olika former. De första studierna i reparation behandlar framför allt funktionsaspekter (Schegloff, Jefferson & Sacks 1977). Relevansen av att studera även den formella sidan av reparation lyftes fram av Schegloff redan 1979, då han poängterade vikten av att studera reparation ur syntaktisk synvinkel. I vår studie

har vi hittills främst koncentrerat oss på reparation med avseende på form. Därför har vi behövt precisera vår definition av reparation rent formellt. Därtill har vi uteslutit strikt funktionella reparationskategorier som inte återspeglas i formen. Vad detta innebär i praktiken behandlas närmare i följande avsnitt.

4.1 Exempelsamlingen

I den mest generösa definitionen av reparation omfattar begreppet allt från minimalt markerade ordsökningssekvenser till regelrätta korrigeringar (Schegloff, Jefferson & Sacks 1977). Vissa föredrar däremot att avgränsa begreppet reparation syntaktiskt, eftersom fenomenet täcker ett brett syntaktiskt spektrum (se t.ex. diskussion i Pfeiffer 2008). Då gäller reparationsbegreppet endast sådana sekvenser, där syntaxen förändras på något sätt, då t.o.m. ett upprepat element kan innebära en syntaktisk förändring (Fox & Jasperson 1995:81). En syntaktisk avgränsning utesluter därmed sekvenser, där talaren signalerar tvekan eller sökning endast med t.ex. pauser och tvekljud, men utan att återgå inom turen. Samtidigt inkluderar definitionen alla belägg på upprepning, som endast i vissa fall entydigt kan uppfattas som reparation, även om upprepningen naturligtvis alltid fördröjer turens progression.⁵ I studier som utgår ifrån en syntaktisk definition kan begreppet ”reparation” i viss mån ersättas av termen *återgång* (retraction), eventuellt indelat i *ersättning* (replacement) och *återanvändning* (recycling) (se t.ex. Auer 2005, 2009).

Vår samling inkluderar endast reparationer som utgör en återgång inom turen och även alla upprepningar, eftersom de följer samma återgångsmönster. Eftersom vi förväntar oss att kombinationen av återgång och initiering kan peka på skillnader i tyskt och svenskt talspråk har vi avgränsat reparationerna på detta sätt. I praktiken betyder det att vi utgått ifrån en syntaktisk definition enligt Fox och Jasperson (1995).

I exemplen nedan finns belägg på sådana framåtriktade reparationssekvenser, som är rätt vanliga i samtal men som uteslutits eftersom de inte utgör en återgång inom turen. I det första exemplet (1) signalerar den explicita ordsökningsmarkören *va heter de* på rad 4 att en sökning eller tvekan pågår. I det

⁵ Fox m.fl. (2009:256) kallar upprepningar framåtriktade reparationer (*prospective repair*) och ser upprepningen av element som en strategi talaren kan använda för att skjuta upp det följande elementet i turen. Fördröjning har även i tidigare studier (Fox, Hayashi & Jasperson 1996:204) påvisats vara en grundläggande funktion av att upprepa element.

andra exemplet (2) är det förlängda tvekljudet *eh::* och pausen på rad 4 de enda tecknen på att ett problem föreligger.

(1) (GSM)

01 AM1: alltså jag vaknar antingen sex eller sju eller nåt sånt
 02 F: hm hm
 03 AM1: sju sju för de mesta men jag menar jag lyssnar ju **på**
 04 **va heter de nyhetena** jag tycker liksom (.) de e bra
 05 jag å speci- speciellt city hundrasju som jag som
 06 jag vaknar till d- dom har dom ger ju bra bra
 07 nyheter såhär

(2) (GSM)

01 A: =[på] .fhh::: (.) på (.)
 02 B: [a:]
 03 B: King [Creo::le eller [ja::] Rondo eller nåt=
 04 A: [på eh::: (.) hotelle[t:]

I båda sekvenserna initieras reparationen mellan prepositionen och rektionen, vilket påvisats vara en typisk syntaktisk position där talare initierar reparation (Lindström 2008:170).

Funktionellt är ordsökningssekvenserna i (1) och (2) mycket lika de ordsökningssekvenser som inkluderar en återgång, t.ex. en upprepade preposition. Utifrån ett funktionellt perspektiv utgör ordsökningssekvenser med eller utan återgång en enhetlig kategori, men eftersom vi utgår ifrån återgång, har ordsökningar utan återgång exkluderats. I praktiken leder det här till att endast en del av ordsökningssekvensen *på .fhh::: (.) på (.) på eh::: (.) hotellet*: i (2) skulle inkluderas i vår samling. Den upprepade prepositionen *på* på rad 1 utgör en återgång inom prepositionsfrasen, medan *på eh::: (.) hotellet* på rad 4 inte gör det. Överlag är det tveksamt om man kan tala om upprepning, eftersom det ”upprepade” elementet inte nödvändigtvis är identiskt på andra plan än det lexikala och talare troligen inte producerar två identiska element vad gäller t.ex. prosodi (Steensig 2001:187–188).

Vi är intresserade av hur talarna behandlar prepositionsfrasen och har därför endast inkluderat sekvenser där själva prepositionsfrasen eller någon del av den repareras. Detta utesluter t.ex. reparationssekvenser, som initieras i prepositionsfrasen, men åtgärdar problem på ett annat plan. Reparationen kan då gälla en större enhet som t.ex. verbfrasen (3), där prepositionsfrasen fungerar som be-

stämning till verbet, eller satsen där prepositionsfrasen ingår (4) eller också vara en del av en process där talaren söker efter turens struktur och upplägg (5). Skillnaden mellan reparationer som gäller en sats och dem som gäller turens struktur och upplägg är dock inte alldeles klar, eftersom en justering av satsen ofta samtidigt innebär en justering av turens struktur överlag.

I (3) finns ett exempel på en reparation som sker i prepositionsfrasen, men inte endast gäller prepositionsfrasen, utan även verbfrasen som den utgör en bestämning till.

(3) (INK)

01 P 15: [[bara om de+e akut
 02 L 4: [[nä precis
 03 L 4: mm+m (.h) men **du sover på na-**, **du somnar [på kvällen]**
 04 P 15: [ja sover]
 05 (p) ja somnar från kvällen (men) ja sove- somnar
 06 väldigt snabbt no för att ja känner att kroppen e
 07 helt slut

Reparationen initieras på rad 3 i prepositionsfrasen *på na-*, med ett avbrott i rektionen *na-*. Därefter återgår talaren till subjektet i satsen, men det är inte satsen utan verbfrasen som repareras, i och med att verbet *sover* byts ut mot *somnar*. Som en följd av detta förändras verbets bestämning, som i det här fallet är en prepositionsfras, från *på na-* till *på kvällen*.

I (4) ingår en reparation som sker på satsnivå, men den genomförda reparationen avrundar även turen och kunde därmed alternativt tolkas som en reparation av turens struktur och upplägg. Eftersom reparationen ändå hålls inom en sats har vi ansett att reparationen i första hand sker på satsnivå.

(4) (GSM)

01 F: ja men de händer att ni (.) lyssnar då de ä ju (.)
 02 intressant (.) vicka ä de som lyssnar annars på den
 03 här sortens musik?
 04 EM4: X ja
 05 EM3: vuxena (.) vuxna dom som e ute å dansar
 06 EM4: X X
 07 EM5: pensionärer (.) som e ute å dansar på Liseberg ba
 08 EM3: Ronny
 09 EM4: de e la rätt många **i vå- föräldrar i våran ålder**
 10 **eller föräldrar i våran ålder (.) eller ja föräldrar**
 11 **i våran ålder**

- 12 EM3: ja
 13 EM5: förtifemåringar
 14 EM3: våra föräldrar

På rad 9 börjar EM4 svara på moderatorn F:s fråga om vilka som lyssnar på dansbandsmusik, men stannar upp för att leta efter rätt formulering innan satsen är slutförd. Reparationssekvensen initieras i prepositionsfrasen *i vå-*, efter avbrott i rektionen, varefter prepositionsfrasen ersätts med en nominalfras *föräldrar i våran ålder*, där prepositionsfrasen *i våran ålder* ingår.⁶ Samma nominalfras upprepas sedan ytterligare två gånger på rad 10 och 11 och därmed blir satsen och samtidigt turen syntaktiskt fullbordad. Då talaren är i gymnasieåldern fungerar *föräldrar i våran ålder* däremot inte pragmatiskt och på raderna 13 och 14 föreslår de andra deltagarna alternativa formuleringar.

I (5) ingår en reparationssekvens som överskrider fras- och satsgränser och därmed kan uppfattas som en reparation av hela turens struktur.

(5) (HUSA)

- 01 Jn: ja plus [att ja hadde ännu ett sabbatsår så ja sku
 02 I: [ja
 03 Jn: liksom fyra år (0.6) så ja sku no aldri ha hitta
 04 de här utan då sku ja no ha börja kanskje jobba då
 05 eller (0.6) eller gått **ti nån** (0.5) **nån** (0.4) **va sku**
 06 **man ha gått då man sku ha gått ti handels:läroverke**
 07 eller va de (heter)

Reparationen inleds också i det här exemplet i prepositionsfrasen, som samtidigt kunde utgöra det sista ledet i satsen (och här även avsluta TKE:n och hela turen). Sekvensen inleds med att rektionens kvantitetsattribut *nån* upprepas och följs av pauser på rad 5. Den retoriska frågan *va sku man ha gått då* visar att talaren söker efter en viss rektion och fungerar samtidigt som en brygga till ett strukturbyte. Därefter svarar talaren på sin tidigare fråga med en ny fristående sats *man sku ha gått ti handels:läroverke*. I denna påståendesats återanvänds verbfrasen *gått ti* ur den tidigare strukturen, men nu fyller talaren i den eftersökta rektionen *handels:läroverke* och ersätter pronomenet *jag* med ett mer allmänt *man*. Det som i den

⁶ Det är oklart till vilken position återgången sker. En möjlighet är att *föräldrar* ersätter *rätt många*, då den slutliga versionen vore *de e la föräldrar i våran ålder*. En annan möjlighet är att *rätt många* får stå kvar, då *föräldrar* antingen ersätter *i vå-* eller skjuts in som framförställt element. Den slutliga versionen blir då *de e la rätt många föräldrar i våran ålder*.

första strukturen framställs som ett potentiellt alternativ (*kanske*), läggs nu fram som det rimliga alternativet.

Vi har endast tagit med återgångar som sker inom en TKE. Eftersom vi begränsat oss till frasnivå, leder det här ändå inte till något större bortfall av exempel. Det är framförallt *eller*-tillägg (6) och listor (7) som uteslutits.

(6) (HUSA)

01 I: men har du upplevt tillexempel eller du *då* (0.7)
 02 *urSÄKTA MEJ* (0.6) ä i: i: (1.0) fast i lågstadie
 03 då fördomar **eller högstadie** ö: [fortfarande] [från=
 04 J: [nä:] [int e de=
 05 I: [=klasskamrater nånting]
 06 J: [=ju nån som (0.8)] [ingen märker att man e]
 07 H: [(ohb) att du e]
 08 H: nå men no har vi ju allti (.) i alla fall syskonen
 09 emellan så vi talar tyska då
 10 I: ja
 11 H: så (1.2) så ha ju människor märkt då
 12 I: mm

I (6) avslutas turens första TKE, i varje fall syntaktiskt och pragmatiskt, efter *fördomar* på rad 3. I fortsätter ändå direkt med *eller*-tillägget *eller högstadie* på samma rad. Tillägget utvidgar antalet möjliga responser på frågan, som med *eller högstadie* spänner över en större tidsrymd. Liknande *eller*-tillägg är inte alldeles klara fall av reparation och det är inte heller enkelt att avgöra om de ingår i den pågående TKE:n eller inleder en ny TKE (Lindholm 2003:93).

Listan i (7) inleds med en upprepning av prepositionen på rad 5, *me (1.1) me*. Därefter följer den treledade listan *ryggen eller nacken eller nånting*.

(7) (INK)

01 P 8: ja hadd tungt å andas å ja va helt stel hela övre
 02 kroppen va så där ste[l å](.h)
 03 L 2: [ja]
 04 (0.4)
 05 P 8: å ja koppla int egentligen ihop de **me (1.1) me**
 06 **ryggen eller nacken eller nån°ting** men°
 07 (1.1)
 08 P 8: men sen ti sist så va ja då ti min läkare

Listformatet följer en princip om tre led, och som i (7) är det därför vanligt att ett tredje led läggs till, även då det är semantiskt ospecificerat (Jefferson 1990:66,

Londen 1994:281, Karlsson denna volym). Listors position i förhållande till TKE:n är oklar, eftersom en TKE ofta kunde anses vara slutförd redan efter det första ledet i listan. Därtill är listan inget entydigt belägg på återgång. *Eller* är en potentiell reparationsmarkör, som i andra fall kunde signalera att en rektion ersätts med en annan. I listor kan det ändå inte anses sannolikt att de olika leden ersätter varandra, utan en rimlig tolkning är att ingen återgång sker utan en flerledad rektion byggs upp i form av en disjunktivt samordnad serie.

En del reparationer inleds med ett avbrott i prepositionsfrasen, varefter talaren överger den påbörjade strukturen och fortsätter med en helt ny struktur. I sådana fall anser vi att reparationen inte sker inom prepositionsfrasen, utan på sats- eller turnivå. Följaktligen har sådana sekvenser, bland annat (8), uteslutits.

(8) (INK)

```
01 L 1:   ja
02 P 12: (.h) ja sover ALDRI (p) he kan ja säj he [veit ja
03 L 1:                                     [mm
04 P 12: me sä- (.h) ja sover aldri en hel natt från kvällen
05      timoron
06 L 1:   ja
07 P 12: aldri
```

På rad 4 avbryter sig P 12 mitt i prepositionsfrasen *me sä-*, då rektionen påbörjats. Prepositionsfrasen (troligen *me säkerhet*), som är sista elementet i ett parentetiskt inskott, slutförs aldrig. I stället återgår talaren till början av turen, med en lexikal upprepning av turens första TKE *ja sover aldri*, som på rad 4–5 byggs ut med objektet *en hel natt från kvällen ti moron*. Tillägget innebär samtidigt att den syntaktiskt potentiellt fullständiga TKE:n *ja sover aldri* på rad 4 slutförs även pragmatiskt.

4.2 Metoderna

Vi har valt att börja studien med en kvantitativ analys av exempelsamlingen. De kvantitativa beräkningarna kan vara vägledande för att upptäcka markanta skillnader mellan språken och kunna välja vilka fenomen som vore värda att undersöka närmare. Kvantifieringen av reparationer har utgått ifrån initiering och återgång samt en typindelning i inskott, strykning, ersättning⁷ och upprepning. I mot-

⁷ Kategorin 'ersättning' kunde förekomma även i en funktionell indelning. Ett belägg kan ändå klassificeras som ersättning av t.ex. huvudordet i en fras utan att man behöver ta ställning till reparationens funktion.

sats till mer funktionella kategorier som t.ex. ordsökning, korrigerande och specificering, tar dessa närmast syntaktiska kategorier inte ställning till talarintentioner. Med denna indelning blir jämförelserna pålitligare eftersom indelningen möjliggör mer entydiga kategorier och en gemensam grund för kvantitativa jämförelser mellan språken. De kvantitativa resultaten utgör ändå endast en utgångspunkt för kvalitativa närstudier, som även beaktar den sekventiella kontexten samt semantiska, pragmatiska och interaktionella aspekter. I framtiden kommer de kvantitativa resultaten att utnyttjas på detta sätt inom vårt komparativa projekt. Jämför motsvarande diskussion i Lindholm m.fl. u.u.

Vi har räknat varje återgång inom prepositionsfrasen som ett belägg, även om återgången endast är en av flera inom samma reparationssekvens. Det här innebär en konstgjord spjälkning av fasta reparationssekvenser, där kombinationen av återgångs- och initieringsmönster skapar reparationshelheten. Denna förenkling har ändå varit nödvändig för att kunna göra kvantitativa jämförelser. I de fall då talaren gör multipla återgångar, ofta till olika delar av prepositionsfrasen, utgörs reparationssekvenserna av kluster av reparationer och reparationsmarkörer. Sådana exempel tyder på sökning efter formulering, t.ex. hur rektionen eller en större enhet ska formuleras. Talaren går då tillbaka flera gånger under processens gång. I den kvalitativa delen kommer reparationssekvenser med multipla återgångar, såsom i (9) att studeras i sin helhet. I de kvantitativa beräkningarna har denna reparationssekvens indelats i fem olika återgångar.

(9) (INK)

01 L 1: på de här sä^otte^o (h) (0.5) me att spänna
 02 muskulaturen (där) ma- man projicerar liksom sin
 03 koncentration också på? (0.4) på m- (0.3) på de
 04 **fysiska på** (0.2) **på** (1.0) **på på dedär**, (1.7) **e:**
 05 **stöd å rörelseappa^oraten^o**

I (9) försöker L1 förklara för patienten hur psykisk stress potentiellt kan föranleda vissa fysiska symtom. På rad 3 börjar läkaren staka sig efter prepositionen *på*, i ett försök att ringa in precis vad som påverkas av psykisk stress. Här inleds en multipel reparationssekvens, under vilken talaren går från det allmänna *fysiska* på rad 4 till det mer specifika *stöd å rörelseapparaten* på rad 5.

I läkarsamtalen förekommer en del av reparationerna i samband med symtombeskrivningar, då förekomsten av tvekljud, pauser och reparationer är

förknippade med talarens problem att formulera yttranden som gäller diffusa symtom. Detta är i och för sig inte så överraskande, då patienternas symtom förstås utgör den övergripande topiken i samtalen mellan läkare och patient. Det är vanligt att en upprepning av prepositionen ingår i läkarnas turer, som i exemplet ovan, där *på* förekommer sju gånger.

De kvantitativa resultaten har placerats in i ett schema (schemat har utarbetats och använts i projektartikeln, Lindholm m.fl. u.u.). I schemat placeras alla teoretiskt sett möjliga positioner för initiering eller återgång i svenska prepositionsfraser. Schema 1 utgår från den vanligaste strukturen för svenska prepositionsfraser, där prepositionen (A) följs av en nominalfras (BCD). Prepositionen och nominalfrasen kan föregås och följas av ytterligare bestämmingar (P, E).

Initiering visar på alla positioner av prepositionsfrasen, där talaren kan avbryta en pågående prepositionsfras, för att återgå till en tidigare position. I praktiken inkluderar initieringsraden därmed alla element som kan ingå i en prepositionsfras, från den framförställda adverbiala bestämningen till eventuella efterställda attribut. *Återgång* visar å sin sida på alla positioner av prepositionsfrasen, dit talaren kan återgå. Eftersom talaren naturligtvis inte kan återgå framåt i ett yttrande, har endast de positioner som i kombination med initieringen är möjliga fyllts i schemat.

Med den konstruerade prepositionsfrasen *till exempel på den långa bänkraden längst fram* illustrerar schemat hur initierings- och återgångsmönstren kan te sig i praktiken. Snedstreckat markerar stället där talaren avbryter sig (initiering). Det som föregår snedstrecken är därmed de element som producerats av prepositionsfrasen före avbrottet, medan det som följer därefter produceras efter avbrottet. Det första elementet efter snedstreckat visar därmed till vilken position återgången sker. Kombinationen C3 innebär således att talaren nått fram till andra attribut i prepositionsfrasen innan konstruktionen avbryts, varefter talaren återgår till prepositionen. I det konstruerade exemplet i schema 1 betyder det här att talaren yttrat *på den långa*, varefter talaren återgår till början av prepositionsfrasen och nu producerar helheten *på den långa bänkraden längst fram*.

→ Initiering	P Framförställd adverbiell bestämning	A Preposition	B Definit attribut	C Andra attribut	D Rektion	E Efterställda attribut
↓ Återgång						
1 Före PP	till exempel/ sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram	till exempel på/ sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram	till exempel på den/ sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram	till exempel på den långa/ sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram	till exempel på den långa bänk- raden/ sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram	till exempel på den långa bänk- raden längst fram/sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram
2 Framf. adv. best.	till exempel/ till exempel på den långa bänkraden längst fram	på/ till exempel på den långa bänkraden längst fram	på den/ till exempel på den långa bänkraden längst fram	på den långa/till exempel på den långa bänkraden längst fram	på den långa bänk- raden/ till exempel på den långa bänkraden längst fram	på den långa bänkraden längst fram/ till exempel på den långa bänkraden längst fram
3 Prep.		på/ på den långa bänkraden längst fram	på den/ på den långa bänkraden längst fram	på den långa/ på den långa bänkraden längst fram	på den långa bänk- raden/ på den långa bänkraden längst fram	på den långa bänkraden längst fram/ på den långa bänkraden längst fram
4 Def. attr.			på den/ den långa bänkraden längst fram	på den långa/ den långa bänk- raden längst fram	på den långa bänk- raden/ den långa bänkraden längst fram	på den långa bänkraden längst fram/ den långa bänkraden längst fram
5 Andra attr.				på den långa/ långa bänkraden längst fram	på den långa bänk- raden/ långa bänk- raden längst fram	på den långa bänkraden längst fram/ långa bänkraden längst fram
6 Rektion					på den långa bänk- raden/ bänkraden längst fram	på den långa bänkraden längst fram/ bänk- raden längst fram
7 Efterst. attr.						på den långa bänkraden längst fram/ längst fram

Schema 1. Potentiella positioner för återgång och initiering inom prepositionsfraser.

Om talaren t.ex. initierar reparationen då endast prepositionen yttrats, kan talaren återgå till prepositionen (A3: *på på den långa bänkraden längst fram*), eller också gå ett steg bakåt och tillägga en framförställd adverbial bestämning (A2: *på till exempel på den långa bänkraden längst fram*). Därtill kan talaren naturligtvis alltid återgå till en position före prepositionsfrasen (t.ex. A1: *på sätt er till exempel på den långa bänkraden längst fram*). Om talaren däremot slutfört prepositionsfrasen finns det många möjliga positioner inom prepositionsfrasen för talaren att återgå till.

Ur ett interaktionellt lingvistiskt perspektiv kan det förefalla irrelevant att göra upp ett schema över alla potentiella resurser, även om de inte utnyttjas. Fördelen med schemat är däremot att det synliggör även det som inte väljs. Genom att undersöka återgångs- och initieringsmönster som är möjliga i båda språken, men som endast utnyttjas i det ena språket, kan man upptäcka särdrag i respektive språkssystem.

4.3 Resultaten

Det viktigaste resultatet av den kvantitativa studien är att påvisa vilka kombinationer av återgång och initiering i prepositionsfraser som realiseras i svenskt tal-språk. Nästan vartannat av exemplen på reparation initieras efter prepositionen, varefter talaren återgår till prepositionen. Största delen av den här gruppen består av upprepning av prepositionen, som är en oerhört vanlig resurs i samtal. Då vi fördelat exemplen enligt inskott, strykning, ersättning och upprepning, visade sig över hälften av beläggen höra till gruppen upprepning.⁸ Ett sådant belägg finns i (10), där prepositionen *på* upprepas på rad 2. Även i tidigare exempel (2, 7, 9) ingår upprepningar av prepositionen.

(10) (DYLAN)

01	J:	de hä: probleme att fast vi får nog våra tentfrågor
02		.hh på på svenska hh ellä på båda språken vi har
03		rätt å ta dom på båda språken .hh så de här (0.4) hh
04		de då: översättningarna e inte allti
05		(0.3)
06	S:	hm
07	J:	så hemst hemst bra

⁸ Observera dock att varje återgång räknats som ett belägg, vilket betyder att en sekvens med multipla upprepningar räknas som flera belägg.

Det är överlag vanligt att formord som t.ex. prepositioner och konjunktioner upprepas bland annat i samband med sökning. För engelskan, tyskan och hebreiskan har Fox m.fl. (2009:252–255) visat att betydelseord ersätts, medan formord återanvänds. I alla tre språken återgår talare mer ofta till formord än till betydelseord. I deras undersökning är det inte vanligt att talarna skulle ha problem med att hitta formord, utan formord kan fungera som ett sätt att utföra framåtriktade reparationer om man har problem med ett kommande betydelseord. Detta kan delvis förklaras med att formord i engelskan, tyskan och hebreiskan, liksom i svenskan, typiskt föregår betydelseord (Fox m.fl. 2009:285).

Vår studie följer samma tendens, med ersättning av betydelseord och upprepning av formord, som i det typiska exemplet i (10). Det förekommer ändå att prepositionen ersätts, även om fallen ersättningar av prepositionen bara utgör ett antal som motsvarar ca en tiondel av antalet upprepningar av prepositionen. I (11) förekommer en ersättning av prepositionen.

(11) (DYLAN)

01 N: j:å: no ha ja blivi besviken (0.2) #ett antal gånger
 02 nä ja börja nån kurs i någo nytt (0.2) [språk# ELLÄ
 03 M: [hm
 04 N: int nytt utan så att ja ha valt ett (0.4) språks
 05 (0.2) ellä bland annat franska som ja läste som
 06 (0.6) skrev studenten som kort franska (0.5) å å
 07 fortsatt i gymnas- a här **i** (0.2) **på universitete** å
 08 märkt liksom (0.5) att (0.2) dom på någo sätt ha
 09 inrikta (0.3) (.hh) all (0.3) undervisning på såndän
 10 samtalsnivå såndä kaffebordsdiskussioner vilke ja
 11 int all[s ville
 12 J: [mm

Med prepositionsfrasen *på universitete* utför N på rad 7 en reparation av den påbörjade prepositionsfrasen *i gymnas-*, där reparationen går ut på att ersätta betydelseordet *gymnasiet* med *universitetet*. Innan hon producerar den slutgiltiga versionen *på universitete* inleder hon prepositionsfrasen med *i*. Prepositionen *i* är felvald då rektionen är *universitete* och efter en paus ersätter N prepositionen med

den grammatiskt korrekta prepositionen *på*.⁹ Det är typiskt att en paus eller en inandning förekommer mellan prepositionerna.

Den nästvanligaste gruppen initieras efter att rektionen helt eller delvis yttrats, varefter talaren återgår till samma position, dvs. rektionen. I många fall, bland annat i (12), initieras sekvensen med ett avbrott i rektionen och med återgången ersätter talaren den inledda rektionen med en annan rektion.

(12) (HUSA)

01	I:	.nä (0.3) .nä (0.2) vafö sku du villa gå ti skå-
02		(0.2) kockskola
03		(0.4)
04	S:	ja tycker om å kocka (.) laga mat

I det här exemplet ersätter I den påbörjade rektionen *skå-* med *kockskola*. I det här fallet låter *skå-* som en felsägning, där kombinationen av *kock* och *skola* leder till felstarten *skå-*. Det kanske ändå inte är uteslutet att *skå-* kunde vara inledningen på en annan rektion. I den här gruppen verkar rektionen som ersätts ofta vara fel referent, av olika orsaker. Ofta tyder exemplen på att det helt enkelt är frågan om en rent fonologisk felsägning, som i (12), men i andra fall kan rektionen ersättas med en annan rektion ur samma semantiska kategori (t.ex. *i Ku-Turkie*, *i Fi-Helsingfors*). I en del exempel sker ingen ersättning, utan rektionen avbryts för att därefter endast upprepas i sin fullständiga form (t.ex. *från Danmark*).

De exempel som initieras efter rektionen, varefter talaren återgår till prepositionen, utgör en nästan lika stor grupp som de som återgår till rektionen. Många av de reparationer som initieras efter rektionen men återgår till prepositionen liknar de sekvenser, som både initieras vid och återgår till rektionen. Detta gäller t.ex. (13).

(13) (INK)

01	L 1:	så de ha ja märkt själv en del har (.) nytta
02		av fib- (.) av akupunktur också (-) (di där)

⁹ I den här typen av exempel är det ofta omöjligt att avgöra om själva problemet ligger i att prepositionen inte stämmer överens med den tilltänkta rektionen eller i att den rektion som var tänkt att följa efter prepositionen ersätts.

03 [fibromyalgipatien]terna
 04 P 3: [ja just de]
 05 L 1: så vi kunde prova de

På rad 2 går talaren tillbaka till prepositionen, även om prepositionen *av* endast upprepas, medan rektionen som inleds med *fib-* ersätts med *akupunktur*. Det är inte alltid rektionen som åtgärdas, utan ibland kan prepositionen ersättas och rektionen endast upprepas (*de finns så mycket lidande här på värld- i världen*). I samlingen ingår även enstaka exempel där hela prepositionsfrasen upprepas (*i fingra- i fingrana*) samt belägg på att prepositionen tilläggs och rektionen upprepas (*förklara henne för henne*).

De övriga återgångs- och initieringsmönstren som förekommer i materialet kommer inte att behandlas i detta sammanhang, eftersom huvudsyftet inte är att presentera resultat utan beskriva en forskningsprocess. Denna beskrivning sammanfattas i följande avsnitt.

5 Sammanfattning och diskussion

I den här artikeln har vi tagit upp en del metodologiska frågeställningar som vi stött på inom en kontrastiv tysk-svensk talspråksstudie om reparationer i prepositionsfraser. Därtill har vi diskuterat de avgränsningar som har gjorts för att uppnå projektets syfte om syntaktiska jämförelser mellan två språk. I artikeln beskrivs den process, under vilken vi glidit från en mer alltomfattande och mer funktionellt inriktad syn på reparation, mot ett starkare fokus på det sätt som reparationerna påverkar den syntaktiska progressionen.

Vi har avgränsat begreppet reparation till att endast inkludera sådana reparationer som innebär en återgång, samt därtill även tagit med alla upprepningar, även de som inte är reparation. Detta har naturligtvis påverkat utformningen av vår exempelsamling. Genom att visa exempel ur de korpusar som vi använt oss av, vill vi lyfta fram de kategorier som uteslutits och även motivera varför vi valt att inte ta med dessa belägg.

Resultaten av vår studie är i högsta grad ett utfall av den slags exempelsamling vi utgått ifrån samt de metoder vi tillämpat på den. Under rubriken *Metoderna* redogör vi för de kvantitativa metoder vi i projektets första fas har använt oss av, samt diskuterar en del detaljfrågor, som har relevans för de beräkningar vi

utför. Vår infallsvinkel ger visserligen begränsade resultat, som inte beaktar tal-språkets särdrag, bland annat i och med att vi spjälker upp reparationskluster i enskilda återgångar, även om samtalsdeltagarna inte orienterar sig mot dessa som separata händelser. Resultaten bör naturligtvis speglas mot denna bakgrund och kommer senare att kompletteras ur ett annat perspektiv.

Som vi nämnde i avsnitt 3 finns det två alternativa tillvägagångssätt inom den interaktionella lingvistik. Antingen kan man gå från funktion till form, eller också från form till funktion. Inom det här projektet har vi kunnat bekräfta att valet av infallsvinkel är avgörande. Om vi hade valt att utgå ifrån funktion hade det varit naturligt att se reparation som en resurs för att åtgärda problem i samtal. Ur en funktionell infallsvinkel skulle reparationerna troligen ha indelats enligt det interaktionella arbete reparationen utför, t.ex. i ordsökning, korrigerande, ersättning, specificering och modifiering. Undersökningen borde ändå ha begränsats på något sätt, t.ex. genom att fokusera på ersättningar. Därefter kunde vi ha utforskat vilka språkliga former denna resurs tar sig i tyskt och svenskt tal-språk. Då skulle vi t.ex. ha jämfört vilka ord som ersätts och med vilka ord de ersätts samt studera de syntaktiska och semantiska relationerna mellan dem. En möjlig infallsvinkel hade också varit att studera vilka signaler om att talaren editerar sitt yttrande som ingår i reparationssekvensen i tyska och svenska. Då kunde jämförelsen ha behandlat de lexikala och icke-lexikala element som ingår (t.ex. sökningsmarkörer som *vad heter det* eller tvekljud som *eh*). Reparationens återgångs- och initieringsmönster samt eventuell upprepning av element hade troligen fokuserats även i en studie av det slaget. I en sådan studie är reparation ett relevant begrepp att utgå ifrån.

Vår utgångspunkt är däremot syntax, då reparation kan vara en givande infallsvinkel eftersom den är en organiserande resurs som kan ändra den syntaktiska progressionen och av en del även uppfattas som en metod att konstruera TKE:n (Steensig 2001). Alla reparationer förändrar ändå inte turens syntax, varför sådana fall, t.ex. ordsökningssekvenser som endast markeras med pauser och tvekljud, utelämnas. Upprepning förändrar däremot den syntaktiska utformningen, även i de fall då inget material ersätts. Därför är det rimligt att utifrån ett syntaktiskt intresse även inkludera upprepningar. Frågan är vad som återstår av begreppet reparation, då vi uteslutit vissa former av reparation och inkluderat andra fenomen, som inte är reparation. Är det inte egentligen återgång inom ramen för en viss syntaktisk progression vi studerar?

Svaret på denna fråga är onekligen *ja*. Med vår avgränsning av reparationssekvenserna utifrån de ovan beskrivna kriterierna är det inte mycket som återstår av begreppet *reparation*, förutom en avlägsen utgångspunkt då materialet excerperats. Det samtalsanalytiska begreppet *reparation* fångar onekligen en samtalsgrammatiskt central organiserande princip, som fungerar enligt en systematik, som visats gälla över språkgränser (se t.ex. Schegloff m.fl. 1977, Moerman 1977). Fenomenet *reparation* omfattar emellertid ett så brett formspektrum att en utgångspunkt i funktion troligen endast möjliggör en översiktlig syntaktisk beskrivning, medan en utgångspunkt i form riskerar att endast täcka en bråkdel av hela fenomenet.

Följaktligen blir begreppet *reparation* snarast förvirrande om utgångspunkten och fokus ligger i syntax och det leder till att funktionellt sett enhetliga kategorier spjälks upp i (ur ett deltagarperspektiv) konstgjorda grupper på syntaktisk grund. För interaktionellt lingvistiska studier som utgår ifrån form kan *reparation* därmed vara en vilseledande term. Ur en sådan synvinkel är det rimligare att definiera forskningsobjektet på formell grund, då t.ex. *återgång* eller *ersättning* snarare än *reparation* kan utgöra möjliga utgångspunkter. Då forskningsprocessen går från form till funktion är *reparation* en ostadig grund att utgå ifrån, eller i varje fall en grund som kräver ytterligare definitioner och avgränsningar för att vara användbar.

Litteratur

- Auer, Peter, 2005: Delayed self-repairs as a structuring device for complex turns in conversation. I: Hakulinen, Auli & Selting, Margret (eds.), *Syntax and Lexis in Conversation. Studies on the use of Linguistic Resources in Talk-in-Interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. S. 75–102.
- Auer, Peter, 2009: On-line syntax: Thoughts on the temporality of spoken language. *Language Sciences* 31. S. 1–13.
- Bockgård, Gustav, 2003: Samtalets byggstenar – ett teoretiskt och empiriskt bidrag till beskrivningen av olika syntaktiska enheters relevans i samtal. *Folkmålsstudier* 42. S. 41–80.
- Egbert, Maria, 1996: Context-sensitivity in conversation: Eye gaze and the German repair initiator *bitte?*. *Language in Society* 25/4. S. 587–612.
- Fox, Barbara & Jasperson, Robert, 1995: A Syntactic Exploration of Repair in English Conversation. I: Davis, Philip (ed.), *Alternative linguistics. Descriptive and theoretical modes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. S. 77–134.
- Fox, Barbara A., Hayashi, Makoto & Jasperson, Robert, 1996: Resources in repair: a cross-linguistic study of syntax and repair. I: Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. & Thompson,

- Sandra A. (eds.), *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 185–237.
- Fox, Barbara A., Maschler, Yael & Uhmman, Susanne, 2009: Morpho-syntactic resources for the organization of same-turn self-repair: Cross-linguistic variation in English, German, and Hebrew. *Gesprächsforschung – Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion* 10/2009. S. 245–291.
- Hakulinen, Auli & Selting, Margret (eds.), 2005: *Syntax and Lexis in Conversation. Studies on the use of Linguistic Resources in Talk-in-Interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jefferson, Gail, 1990: List-construction as a task and a resource. I: Psathas, George (ed.), *Interaction Competence*. Washington, D.C.: University Press of America. S. 63–92.
- Karlsson, Susanna, 2010: Multimodalitet i listproduktion. I: Lindholm, Camilla & Lindström, Jan (red.), *Språk och interaktion 2*. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 141–170.
- Lindholm, Camilla, 2003: *Frågor i praktiken. Flerledade frågeturer i läkare-patientsamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lindholm, Camilla, Birkner, Karin, Pfeiffer, Martin & Henricson, Sofie, u.u.: Retraction Patterns and Self-Repair in German and Swedish Prepositional Phrases. Under utgivning på InList.
- Lindström, Jan, 2006: Interactional linguistics. I: Verschueren, Jef & Östman, Jan-Ola (eds.), *Handbook of Pragmatics* (2006 Installment, 1–9). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lindström, Jan, 2008: *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Londen, Anne-Marie, 1994: Three-partedness as a structural principle in conversation. I: Allwood, Jens, Ralph, Bo, Andersson, Paula, Kós-Dienes, Dora & Wengelin, Åsa (eds.), *Proceedings of the XIVth Scandinavian conference of linguistics and the VIIIth conference of Nordic and general linguistics*, vol. 2. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 275–286.
- Moerman, Michael, 1977: The preference for self-correction in a Tai conversational corpus. *Language* 53. S. 872–882.
- Pfeiffer, Martin, 2008: *Reparaturen vor syntaktischem Abschluss im gesprochenen Deutsch*. Opublicerad magisteravhandling, Universitet i Freiburg.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999. *Svenska akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Schegloff, Emanuel A., 1979: The relevance of repair for syntax-for-conversation. I: Givon, Talmy (ed.), *Syntax and semantics 12. Discourse and syntax*. New York: Academic Press. S. 261–288.
- Schegloff, Emanuel A., Jefferson, Gail & Sacks, Harvey, 1977: The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation. *Language* 53. S. 361–382.
- Selting, Margret & Couper-Kuhlen, Elizabeth (eds.), 2001: *Studies in interactional linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Steensig, Jakob, 2001: *Sprog i virkeligheden. Bidrag til en interaktionel lingvistik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Material

- DYLAN: Material insamlat för projektet Language Dynamics and Management of Diversity 2007. Fokusgruppsintervjuer om den flerspråkiga universitetsmiljön vid Helsingfors universitet inspelade av Sofie Henricson. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur och Social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Se närmare beskrivning i Jan Lindström & Mirja Saari, 2010: Språklig mångfald inom den högre utbildningen: att analysera policy och praktik. I: Språkvård och språkpolitik/Language planning and language policy, red. av Lars-Gunnar Andersson, Olle Josephson, Inger Lindberg och Mats Thelander. S. 234–251.
- GSM: Material insamlat för projektet Gymnasisters språk- och musikäldar 1997–1999. Gymnasistgrupper lyssnar på och diskuterar musik under Karolina Wirdenäs ledning. Institutionen för svenska språket och Institutionen för musik- och filmvetenskap vid Göteborgs universitet. Se närmare beskrivning i Karolina Wirdenäs, 2002: Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal.
- HUSA: Material insamlat för projektet *Språk och attityder bland helsingforssvenska ungdomar 1994–1995*. Gruppintervjuer med ungdomar i gymnasieålder under ledning av Charlotta af Hällström. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet samt Forskningscentralen för de inhemska språken. Se närmare beskrivning i Jamima Löfström, 1995: Språk och attityder bland helsingforssvenska ungdomar: en projekt-presentation. I: *Svenskan i Finland 3*, red. av Mirja Saari och Jan Lindström. S. 116–123.
- INK: Material insamlat för projektet Interaktion i en institutionell kontext 1996–2000. Tvåpartssamtal mellan läkare och patienter. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Se närmare beskrivning i Camilla Lindholm, 2003: *Frågor i praktiken*. Flerledade frågeturer i läkare-patientsamtal. S. 22–27.